

۱۴۵۶ (۸۰)

دانشنامه‌ی ایران باستان

(۸۱)

نقشه‌ی باستان

دکتر فائق صفی‌زاده

مؤسسه انتشاراتی مدحت

۱۳۹۵

سرشناسه	: صفتی ده، ق. ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: نامه‌ی بادشاه / فاروق صفورزاده.
مشخصات نشر	: تهران: مدحمت، ۱۳۸۰
مشخصات ظاهری	: ۱۲۳ص: مصور، ۲۱/۵×۱۴/۰، س.م.
فروست	: دانشنامه‌ی ایران باستان: ۸۱.
شابک	: 978-600-8373-28-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: ایران -- جغرافیای تاریخی -- نقشه‌ها
موضوع	: Iran -- Historical geography -- Maps
موضوع	: ایران -- نقشه‌ها
موضوع	: Iran -- Maps
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵۲۲۵۵G ۷ص/
رده بندی دیویی	: ۵۵/۹۱۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۸۶۳۶۹

مؤسسه انتشاراتی مدحت

دانشنامه ایران باستان

نقشه و باستان

دکتر فاروق صمدی راد

ناشر : موسسه انتشاراتی مدحت

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۵ خورشیدی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۳-۲۸-۵

تهران - صندوق پستی: ۷۵۵-۱۱۱۵۵

پست الکترونیک : fatemehsamavati@yahoo.co.in

فهرست

۱۳	مقدمه
۱۳	تاریخچه نقشه برداری
۱۴	تاریخچه نقشه برداری در ایران
۱۵	تاریخچه سازمان نقشه برداری کشور
۱۵	جایگاه مهندسی نقشه برداری و ژئوماتیک در تولید نقشه اطلاعات مکانی و ارائه خدمات اطلاعاتی
۱۸	ما را در رسیدن به توسعه پایدار یاری نماید
۱۹	"پرشیا" از کی "ایران" شد؟
۲۰	تاملی در انتخاب عنوان رسکشور
۲۵	شهرهای ایران باستان (اشکانی) در نقشه های بطلمیوسی
۲۵	نام شهرهای آران (آلبانیای قفقاز) در نقشه های بطلمیوسی
۲۶	جغرافیای تاریخی آذربایجان در نقشه های بطلمیوسی

- ۲۹..... ماد-کاسپیانه در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- فاصله شهرهای رشت در کنار منطقه دریگان تا ساری در نقشه‌های بطلمیوسی
- ۳۰.....
- ۳۰..... نام شهرهای هیرکانیا (گرگان) در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۱..... نام شهرهای منطقه ری در جغرافیای بطلمیوس.....
- ۳۱..... نام شهرهای منطقه لرستان در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۱..... نام و نشان نواحی منطقه ساگارتی (کرمانشاهان) در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۲..... نواحی استان (ایران) در نقشه بطلمیوسی سال ۱۴۹۰.....
- ۳۲..... نظری غیرعادی راجع به نام حیراز و پارس.....
- ۳۴..... شهرهای ناحیه پارس در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۵..... نام شهرهای اهواز و عراق در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۵..... نام و نشان شهرهای خوزستان در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۶..... نام شهرهای پارت (سمنان و خراسان) در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۷..... نام شهرها و قصبه‌های کرمان (کرمان و هرمز) در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۷..... شهرهای گدروسیا (بلوچستان) در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۷..... منطقه مرگیانه در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- ۳۸..... نام شهرهای سغد در نقشه‌های بطلمیوسی.....
- تطبیق مناطق کنونی افغانستان با شهرهای باستانی آن در نقشه‌های
- ۳۸..... بطلمیوسی.....
- ۴۱..... نقشه‌های کهن.....
- ۴۱..... نقشه‌های نخستین قبل از میلاد.....
- ۴۴..... ۵۰۰ ق م، نقشه بابلیون.....

نقشه‌ی باستان ۹

- دوره‌ها و مراحل مختلف توسعه و دقیق شدن نقشه‌های..... ۴۵
- ایران شناسی نقشه‌های بطلمیوسی..... ۴۵
- نام شهرهای آران (آلبانیای قفقاز) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۴۶
- جغرافیای تاریخی آذربایجان در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۴۶
- نواحی واقع در جنوب غربی دریای مازندران در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۴۸
- حاصلۀ شهرهای رشت در کنار منطقه دربیکان تا ساری در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۰
- نام شهرهای هیرکانیا (گرجستان) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۰
- نام شهرهای منطقه ای در جغرافیای بطلمیوس..... ۵۰
- نام شهرهای منطقه ای در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۱
- نام و نشان نواحی منطقه ای (کرمانشاهان) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۱
- نواحی اصفهان (پارتاکانه) در نقشه‌های بطلمیوسی سال ۱۴۹۰..... ۵۲
- نظری غیر عادی راجع به نام شیراز و پارس..... ۵۲
- شهرهای ناحیه پارس در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۳
- نام شهرهای اهواز و عراق در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۴
- نام و نشان شهرهای خوزستان در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۴
- نام شهرهای پارت (سمنان و خراسان) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۵
- نام شهرها و قصبه‌های کرمان (کرمان و هرمزگان) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۵
- شهرهای گدروسیا (بلوچستان) در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۶
- منطقه مرگیانه در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۷
- نام شهرهای سند در نقشه‌های بطلمیوسی..... ۵۷
- پاسارگاد..... ۵۸

- ۵۸..... پاسارگاد
- ۵۹..... نام پاسارگاد
- ۵۹..... سازندگان پاسارگاد
- ۵۹..... مجسمه بالدار پاسارگاد، منسوب به کورش
- ۶۰..... پیش‌نم
- ۶۳..... مشخصات ↑
- ۶۴..... آرامگاه کورش بنیاد در جنوب
- ۶۴..... آرامگاه کوروش
- ۶۵..... نوشتار اصلی آرامگاه کورش بزرگ
- ۶۵..... بنای آرامگاه دو قسمت مشخص دارند
- ۶۷..... استحکامات دفاعی تل تخت
- ۶۸..... مجموعه سلطنتی
- ۶۹..... آرامگاه کمبوجیه
- ۶۹..... محوطه مقدس
- ۶۹..... کاروانسرای مظفری
- ۷۰..... قدیمی‌ترین نقشه بازمانده از دوران باستان
- ۷۰..... آفتاب‌نیوز
- ۷۲..... ایران بزرگ
- ۷۵..... مفهوم
- ۷۷..... پیشینه
- ۷۸..... پاتریک کلاسون از انستیتو سیاست‌های خاور نزدیک در واشینگتن:
- ۷۸..... پاتریک کلاسون:

نقشه‌ی باستان ♦ ۱۱

۷۹.....	استان‌ها.....
۷۹.....	خاورمیانه.....
۷۹.....	عراق.....
۸۰.....	کردستان.....
۸۰.....	قفقاز.....
۸۰.....	ارمنستان.....
۸۰.....	جمهوری آذربایجان.....
۸۱.....	گرجستان.....
۸۱.....	نخجوان.....
۸۲.....	شمال قفقاز.....
۸۲.....	آسیای مرکزی.....
۸۲.....	خوارزم.....
۸۲.....	خراسان.....
۸۳.....	سینکیانگ.....
۸۳.....	نوشتار (های) وابسته: تاجیک‌های چین.....
۸۳.....	تجزیه ایران؛ عهدنامه‌ها.....
۸۵.....	ایران.....
۸۵.....	ریشه نام ایران.....
۸۶.....	(نسک‌های باستانی ایران فرگرد اول ، وندیداد ۲۰ - ۳۰).....
۸۸.....	دودمان‌های ایرانی در پیش از اسلام.....
۸۸.....	ایلامیان (پیش از ۳۲۰۰ سال پ. م. - ۵۳۹ پ. م.).....
۸۹.....	دودمان‌های ایرانی پس از اسلام.....

۹۰.....	رستنیهای ایران.....
۹۱.....	حیوانات ایران.....
۹۱.....	معادن ایران.....
۹۲.....	مردم و زبان ایران.....
۹۳.....	هنر معماری ایران.....
۹۵.....	تاریخچه نقشه در ایران و جهان.....
۹۸.....	دوران مورد نیاز تهیه نقشه در غرب.....
۹۹.....	نقشه در شرق آسیا.....
۱۱۱.....	منابع.....

مقدمه

تاریخچه نقشه برداری

مردمان باستان توانستند با علم جغرافیایی را تعیین کنند ولی تعیین طول جغرافیایی با دشواری بسیار همراه بوده است. آنها برای مسافرت‌های خود نیاز به نقشه داشتند و نقشه‌ها را بر بدون توجه به فواصل تهیه کردند. ایرانیان باستان نیز نقش بردارستانه ای در پایه گذاری علم نقشه برداری داشته اند. اکتشافات دریایی که از زمان گذشته انجام گرفته است موید این مطلب است. تعیین موقعیت در روی زمین را همراه آوردن هر گونه نقشه در جهان باستان نیز نیاز به در دست داشتن ابزارها و بهره وری از قواعدی داشته است. مصریان روش‌هایی برای اندازه گیری ارتفاع بین دو نقطه و تعیین فاصله افقی آندو داشته اند طناب، تراز و گونیا از ابزارهای نخستین نقشه برداری بوده اند و کم کم تراز و خط کش به کار به آن افزوده گشت.

دانشمندان ایرانی به کمک استرلاب عرض جغرافیایی و با استفاده از ساعت آبی طول جغرافیایی را در هر نقطه از مرز اندازه گیری می کردند. ابوریحان بیرونی دانشمند بزرگ ایرانی در زمینه‌های گوناگون اندازه گیری

نجومی، و فواصل بین شهرها، مطالعات بسیار ارزنده‌ای انجام داده است. بخش کوچکی از نوشته ابوریحان بیرونی برای یافتن ارتفاع یک کوه را به زبان خود او برایتان می‌آوریم که نشان دهنده درجه علمی و اتکا به مبانی تجربی می‌باشد.

نقشه‌پردازان قدیم برای تعیین امتداد، فاصله و زاویه وسایلی ساخته زدند که نخستین آنها ریسمان بود و همچنین برای تعیین تراز افقی تراز‌هایی ساخته بودند و این تراز در طول تاریخ فرم‌های گوناگونی به خود گرفت، استهین‌ترین آن تراز آبی بوده است که نوع تکامل یافته‌تر آن همان شینگ از است که بناهای امروزی از آن استفاده می‌کنند. کرجی دانشمند ایران، مخترع دستگاه‌های باارزشی بوده است. وی را می‌توان مخترع نخستین دوربین تلسکوپ به شمار آورد. وی صفحه‌ای را مدرج کرده و لوله‌ای با قابلیت گردش ۳۶۰ درجه بر روی آن سوار کرد و این صفحه توسط زنجیری آویزان می‌شد. توسط شاقولی بر روی آن عمود می‌شد که با آن زوایای بین دو نقطه را می‌خواند و با استفاده از تئوری‌های مثلثات ارتفاع کوه‌ها و اختلاف بلندیاها را بدست می‌آورد. در زمینه نجوم هم خواجه نصیرالدین طوسی، رصدخانه‌ای بنا نمود و ابزارهای منحصر به فردی طراحی کرد. دانشمندان اسلامی‌های مختلفی از حرکت‌های سیارات تهیه کردند و علاوه بر این ابزارهای دقیق، سنجش وزن و زمان نیز طراحی کرده بودند. همچنین اختراع قطب‌نمای مقیاس‌یاب و پیل الکتریکی را به ایرانیان نسبت دهند.

تاریخچه نقشه‌برداری در ایران

در دوره قاجاریه با اهتمام عباس میرزا فرزند و ولیعهد فتحعلیشاه افرادی برای فراگیری دانش‌های جدید به اروپا اعزام گردیدند. در زمان صدارت

میرزا تقی خان امیرکبیر صدراعظم نادران قاجاریه به منظور گسترش و بهره‌گیری از علوم و فنون جدید مدرسه دارالفنون تاسیس گردید. در این مدرسه نو بنیاد، اساتید اطریشی تدریس کردند و ایرانیانی که در اروپا تحصیل نموده بودند آنها را همراهی نمودند. یکی از درس‌هایی که در دارالفنون تدریس شد نقشه‌برداری بود. دانشجویان نقشه‌برداری دارالفنون موازات تحصیل، نقشه‌هایی از روستاهای اطراف تهران تهیه می‌کردند و برخی از آنها بعدها در دارالفنون به تدریس نیز پرداختند. دانش‌آموز گمانی طبر مرحوم عبدالرزاق بغایری در پایه‌گذاری رشته نقشه‌برداری به بهره‌دشته‌ها به ویژه تعیین حدود مرزی کشور خدمات شایانی نموده‌اند. آنجایی که نقشه‌برداری پیش نیاز اقدامات عمرانی و دفاع و توسعه محسوب گردد، بر اثر آشنایی حاصل شده با کاربرد نقشه‌برداری به تدریج تشکلات نظامی و وزارتخانه و دستگاه‌هایی که نیاز به خدمات نقشه‌برداری و نقشه‌کشانی واحدهایی جهت رفع نیاز موردی دایر گردید که این واحدها بصورت پراکنده نقشه‌هایی با روش برداشت زمینی تهیه نمودند. با تاسیس دانشکده تهران یکی از دانشکده‌ها نظیر دانشکده فنی، دانشکده نقشه‌برداری، دانشکده مهندسی و درس نقشه‌برداری را جزو درس خود منظور نمودند.

تاریخچه سازمان نقشه‌برداری کشور

طی دوران برنامه ۷ ساله اول (۱۳۲۷ تا ۱۳۳۴) دایره‌ای به نام بنگاه مهندسی در سازمان برنامه وقت تشکیل گردید که انجام امور نقشه‌برداری نیز بخشی از فعالیت‌های این بنگاه بود. از سال ۱۳۳۰ به بعد مهندسان مشاور خارجی برای اجرا و مشاوره پروژه‌های مختلف در کشور حضور داشتند که بابت هزینه عملیات نقشه‌برداری مبالغ زیادی دریافت

می‌نمودند. طی این سالها گروهی از کارشناسان سازمان برنامه (از جمله مهندس حامی، مهندس خان بابا ایروانی و... با همکاری سرهنگ نوتاش) به فکر تاسیس سازمانی افتادند که بتواند پاسخگوی نیازهای نقشه برداری در سطح کشور باشد. با پیگیری‌های انجام گرفته در تاریخ هفتم خرداد ۱۳۲۰ به منظور تهیه نقشه کل کشور و تطبیق عملیات نقشه برداری که بوسیله کلیه موسسات و دوائر دولتی در تمام کشور صورت گرفت دولت وقت اقدام به تصویب قانون سازمان نقشه برداری کشور زیر نظر سازمان برنامه وقت نمود. پس از این تصمیم مرحوم مهندس ابراهیمکه تحصیلاتش تکمیل خود را در رشته فتوگرامتری در کشور هلند گذرانیده بود ماموریت یافت تا نسبت به تاسیس سازمان نقشه برداری کشور اقدام نماید. ایشان پس از ابراهیم در تهران مقدمات به عنوان اولین رئیس سازمان منصوب گردید.

این سازمان تازه تاسیس ابتدا با جذب نقشه بردارانی از دیگر دستگاهها و تهیه لوازم و تجهیزات شروع بکار نمود، سپس به بمنظور بسطرسازی جهت دستیابی به فن آوری روز نقشه برداری که آن روزها از طریق عکسبرداری هوایی و تبدیل عکسها به نقشه در کشورهای پیشرفته متداول بود، اقدام به دوره‌های آموزشی برای تربیت نیروی انسانی نمود. در این کلاسها اساتید داخلی و خارجی تدریس نمودند که طی این بار دوره عده زیادی موفق به گذراندن این دوره ها گردیدند، آنگاه با کمک سازمان ملل متحد و بورس های دیگر کشورها و هزینه سازمان نقشه برداری عده ای از این دانش آموختگان جهت تکمیل تحصیلات و کسب تجربه به مراکز آموزشی کشورهای پیشرفته اعزام گردیدند. لازم به ذکر است پس از چند سال فترت در آموزش، مجددا در سال ۱۳۴۴ باکسب مجوز از مسئولین تحصیلات عالی کشور، مدرسه عالی نقشه برداری تاسیس

گردید که این آموزش‌ها تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه یافت. با تأسیس سازمان نقشه برداری و بهره‌گیری از فن‌آوری نوین براساس آموزش‌های مذکور و تجهیز این سازمان به تجهیزات پیشرفته نظیر هواپیما، دستگاه‌های تبدیل، دستگاه‌های چاپ، فاصله‌یاب‌ها، دوربین‌های نقشه برداری، تجهیزات کارتوگرافی، ... قدم‌های موثری در اجرای برنامه‌های عمرانی برداشته شد. سازمان نقشه‌برداری کشور با تهیه نقشه‌های هوایی، کسبرداری‌های، تهیه نقشه‌های مختلف در کلیه برنامه‌های عمرانی از قبیل شهرسازی، سدسازی، آبیاری، راهسازی، انتقال نیروی برق، احداث سد، احداث، تهیه نقشه‌های کاداستر نقش موثری ایفا نموده است.

سازمان نقشه برداری کشور در دوران دفاع مقدس خدمات ارزنده‌ای در خصوص تهیه نقشه از ناطقه مرز، ارائه نموده است. بعنوان مثال توان به تهیه نقشه‌های ۱:۱۰۰۰۰۰ (فاو تا جزایه) در این دوران اشاره نمود. در دوران سازندگی پس از دفاع مقدس نیز سازمان نقشه‌برداری کشور فعالیت‌های گسترده‌ای شامل آموزش نیروی انسانی، خرید تجهیزات، برنامه‌ریزی طرح‌ها و پروژه‌های مختلف شامل طرح تهیه نقشه‌های پوششی کشور در مقیاس ۱:۲۵۰۰۰، تهیه اطلس‌های ملی، تکمیل شبکه‌های مبنایی، تهیه چارت‌های دریایی، تهیه نقشه‌های شهرهای کشور در مقیاس ۱:۲۰۰۰، ایجاد پایگاه اطلاعات مکانی ملی، تهیه طرح‌های انواع نقشه‌های موردی و موضعی کشور را آغاز نموده و هم‌اکنون در دست اجرا دارد.

سازمان نقشه برداری کشور در بیش از پنج دهه فعالیت، جایگاه خود را به عنوان تولیدکننده اصلی نقشه و اطلاعات مکانی در کشور تثبیت نموده است. در سالهای پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، سازمان با گسترش

دامنه کاربران و کاربردهای نقشه و اطلاعات مکانی در کشور موفق گردیده است نقشه و اطلاعات مکانی را بعنوان یکی از عناصر اصلی برنامه ریزی، مدیریت و توسعه مبتنی بر داناتی محور، مورد نظر چشم انداز بیست ساله و برنامه‌های توسعه پنج ساله کشور مطرح نماید.

در حال حاضر با استفاده از نقشه و اطلاعات مکانی تهیه شده توسط سازمان نقشه‌برداری کشور، پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف با کاربردهای متعدد در سراسر اجاد گردیده و با توجه به فعالیت‌ها و خدمات ارائه شده، سازمان نقشه‌برداری کشور از حمایت طیف گسترده کاربران برخوردار بوده و بعنوان یک بخش خصوصی، وظایف حاکمیتی دولت را در زمینه نقشه‌برداری انجام می‌دهد.

بر اساس مستندات موجود، داناتی جایگاه کشور از نظر تولید نقشه و اطلاعات مکانی در مقایسه با کشورهای در حال توسعه و برخی از کشورهای توسعه یافته مشخص است. برای اثبات این مدعا می‌توان به تهیه و بازنگری بیش از ۹۰۰۰ برگ نقشه‌های پوششی کشور در مقیاس ۱/۲۵۰۰۰ و همچنین تهیه نقشه‌های رقو نقشه‌های غلظت شهرهای کشور در مقیاس ۱:۲۰۰۰ اشاره نمود.

این سازمان هم اکنون زیر نظر معاونت برنامه ریزی و تجارت راهبردی ریاست جمهوری و در مجموعه‌ای با زیربنای ۱۲۶۰۰ مترمربع زمینی به مساحت ۳۵۴۰۰ مترمربع در مجاورت فرودگاه مهرآباد واقع شده است.

جایگاه مهندسی نقشه برداری و ژئوماتیک در تولید نقشه، اطلاعات مکانی و ارائه خدمات اطلاعاتی در سراسر جهان دولت سعی می‌کنند که موفق‌ترین تجارت‌ها را به

کشور خود جلب نمایند در جهان کنونی، کشور ما به عنوان کشوری در حال توسعه بایستی از طریق تمرکز با مزایای منابع فراصنعتی مانند: «تواوری‌های صنعتی»، «مهارت نیروی کار»، «ایجاد زیرساختار اطلاعات» تجارت‌های موفق‌تری را تجربه نماید و ضمن ایجاد اشتغال مفید، تواند به اهداف توسعه پایدار دست یابد. در شرایط کنونی که عصر اطلاعات محسوب می‌شود، اتخاذ استراتژی پیشتازی در زمینه‌های اطلاعات و ارتباطات از طریق ایجاد شرایط مناسب برای سرمایه‌گذاران برای رارساختن رهای اطلاعاتی و ارتباطاتی و فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای تجارت الکترونیک، دولت می‌تواند

ما را در رسیدن به توسعه پایدار یاری نماید.

از آنجا که به بیانی ۷۰ درصد اطلاعات به نحوی با مکان ارتباط دارند، بنابراین مهندسی نقشه‌برداری و ژئوماتیک به عنوان رشته‌ای که از دیرباز در زمینه «تولید»، پردازش»، «تکهدا...» و «ارائه اطلاعات مکانی» فعالیت نموده است، در شرایط کنونی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دست‌اندرکاران علوم مهندسی نقشه‌برداری سنتی با توجه به وضعیت کنونی با بهره‌گیری مناسب از امکانات، تجارب و تخصصان، ضمن بازنگری در فعالیت‌های سنتی خود، نقشی مؤثر در توسعه کشور ایفا نمایند. ایفای صحیح این نقش علاوه بر رسیدن به اهداف ملی، موجب توسعه و گسترش علوم مهندسی نقشه‌برداری و ژئوماتیک در کشور می‌شود.

به منظور دستیابی به موارد یاد شده تلاشی همگانی و تبادست‌اندرکاران علوم مهندسی نقشه‌برداری و ژئوماتیک از قبیل «سازمان و دستگاه‌های تولیدکننده نقشه و اطلاعات مکانی»، «بخش خصوصی»، «دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی» و «تشکل‌های حرفه‌ای و علمی» ضروری است.